

УДК 343.2

DOI: 10.31359/2079-6242-2019-38-9

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Н. О. Антонюк, кандидат юридичних наук, суддя Великої Палати Верховного Суду, доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми. Наукова діяльність у галузі кримінального права на сучасному етапі вдосконалення кримінального закону потребує надійних та обґрунтованих методів продукування наукових знань. Подібно до того, як новітнє виробництво немислиме без високотехнологічного обладнання, так само і наукові пошуки у сфері, яка найбільш дотична до основних, гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, не можуть базуватися на несистемних, розрізаних методах і прийомах.

З одного боку, сказане передбачає наявність певної структури методів отримання наукового результату, з другого – ця структура не повинна бути штучною, а має органічно поєднуватися із метою дослідження, що, вочевидь, залишає досліднику певну свободу у формуванні свого наукового інструментарію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологія правових досліджень активно вивчається, у тому числі у рамках філософсько-правових праць. Важливий внесок у систематизацію і розуміння методів роблять такі науковці-теоретики права, як: Д. А. Гудима, В. В. Завальнюк, М. С. Кельман, М. В. Костицький, П. М. Рабінович,

Р. М. Шевчук та ін. Проте в частині наукової розробки такого інституту кримінального права, як диференціація кримінальної відповідальності, питанню методології не приділяється належної уваги.

Метою цієї статті є визначення методів наукового дослідження диференціації кримінальної відповідальності та ілюстрація їх застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Диференціація кримінальної відповідальності є наскрізною кримінально-правовою категорією, що пронизує велику кількість інститутів як Загальної, так і Особливої частин кримінального права. Тому пізнання цього явища потребуватиме використання значної кількості прийомів та засобів з арсеналу методології правової науки.

Важливим елементом для досягнення послідовного, системного та внутрішньо несуперечливого результату щодо визначення поняття диференціації кримінальної відповідальності, її місця в кримінальному праві, її принципів, правил, критеріїв, майбутнього вдосконалення тощо є також урахування плюралізму у праворозумінні. Адже так звані позитивістські, метафізичні та інші підходи до розуміння права, кожен по-своєму, накладають відбиток і на результати оцінки тих чи інших правових понять та явищ.

На думку М. В. Костицького, сучасна юриспруденція здебільшого пов'язана з логічною (формальна логіка), позитивістською (зокрема, нормативістською) та лінгвістичною методологією. За словами цього самого науковця, у пізнанні державно-правових явищ, особливо в країнах континентальної системи права, найпоширенішою методологією є позитивізм, зокрема юридичний позитивізм¹. Очевидно, що методи правових досліджень не обмежуються згаданими вище методами. Та і взагалі питання ієрархічної методологічної моделі у вивченні права є питанням дискусійним.

Так, згідно з поглядами Р. М. Шевчука, ієрархічна методологічна система має такий вигляд: 1) філософські принципи, до яких належать принципи взаємозв'язку, розвитку, цілісності, системності, детермінізму, принципової пізнаваності світу тощо; 2) закони

¹ Костицький М., 'Нормативізм як методологія юриспруденції' (2016) 1 Філософські та методологічні проблеми права 19

й категорії діалектики та логіки, які виконують гносеологічну та методологічну функції; 3) загальнонаукові принципи, до яких належать принципи об'єктивності, обґрунтованості наукових висновків, обов'язковості доведень розуму, міровизначеності тощо; 4) загальнонаукові методи, серед яких аналітичний, історичний, порівняльний, структурний та ін.; 5) міждисциплінарні та дисциплінарні методи, зокрема, тестування, анкетування, спектральний аналіз, юридично-догматичний, трасологічний методи тощо; 6) закони, категорії, поняття окремих наук, які виконують методологічну функцію і є інструментом дослідження¹.

У контексті останнього пункту неможливо оминати погляди багатьох вчених-теоретиків права щодо методологічного значення правових понять та категорій. М. Ф. Маліков стверджує, що з цього приводу існує три підходи: 1) відкидання такого їх значення; 2) відносне визнання за теорією держави і права такого значення (оскільки вони виражають філософський зміст правознавства); 3) визнання за ними самостійного методологічного значення в межах правознавства².

На нашу думку, категорії та поняття у праві не можуть мати самостійного методологічного значення, і у цьому сенсі ми повністю згодні із тезою В. М. Сирих про те, що поняття і категорії як форми мислення відбивають наслідки, результати пізнання і не розкривають ані правил, ані принципів, за допомогою яких вони були отримані, ані правил, принципів їх подальшого використання в науковому пізнанні для отримання нових знань. Предмет дослідження визначає його метод тільки у тому значенні, що потребує відповідних методів³.

Дійсно, визнання понять і категорій права методами призвело б до ототожнення предмета і методу тих чи інших галузей науки. Хоча справедливо буде відзначити роль понять і категорій у виборі

¹ Шевчук Р, 'Методологія наукового пізнання: від явища до сутності' (2016) 1 Філософські та методологічні проблеми права 38

² Маліков М, *Концепція державної влади і самоуправління в сучасній Росії* (Гилем, 2012. (Изд 3-е испр и доп)) 64

³ Сырых В, *Логические основания общей теории права* (Юридический Дом «Юстицинформ», 2001) т 1, 375

методів пізнання, оскільки предмет науки та його елементи спонукають дослідника до вибору кола методів дослідження.

Так, диференціація кримінальної відповідальності, вочевидь, ґрунтується на поняттях «диференціація» та «кримінальна відповідальність». Цей факт, у свою чергу, стимулює до системного аналізу цих та інших понять і категорій кримінального права та опосередковано звужує обсяг методології дослідження.

М. С. Кельман посилається на чотири базові рівні, що презентують структурну організацію методології (філософський, загальнонауковий, спеціально-науковий, конкретно-науковий)¹.

В. М. Сирих пропонує звести усі методи пізнання права до чотирьох видів: 1) методу матеріалістичної діалектики; 2) загальних прийомів (аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія, порівняння та ін.); 3) спеціальних методів (статистичний, математичний, кібернетичний та ін.) і 4) окремо-правових (формально-логічні методи тлумачення права і порівняльно-правовий метод)².

Досліджуючи методологію філософії права, П. М. Рабінович покладає в її основу не просто матеріалістичну діалектику, а концептуальні підходи, які не вичерпуються лише діалектикою та матеріалізмом. Окрім згаданих вище, на його думку, такими підходами є також: метафізичний, ідеалістичний, гностичний, агностичний, антропологічний, потребовий, персоналістичний, комунітарний, комунікативний, герменевтичний, синергетичний. Ці підходи реалізуються, як зазначає науковець, за допомогою певних методів дослідження, як загальнонаукових, так і власне філософсько-правових. Закривають же систему методології способи (прийоми) дослідження, які є інтелектуальними чи фізичними діяльними операціями³.

За твердженнями А. М. Кучука, всі методи, які застосовуються для пізнання правових явищ, використовуються й іншими гумані-

¹ Кельман М, 'Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку' (2015) 4 Психологія і суспільство 39

² Сырых В, 366–8

³ Рабінович П та інші, *Філософія права: проблеми і підходи: навчальний посібник для студентів спеціальності «Правознавство»* (Львівський національний університет імені Івана Франка, юридичний факультет, Лабораторія дослідження теоретичних проблем прав людини 2005) 16–7

тарними науками. Окрім того, згаданий науковець влучно цитує слова М. В. Костицького про те, що, по-перше, не існує ніякої піраміди методів і методологій у правничій науці (філософські, загальнонаукові, конкретно-наукові); по-друге, правнича наука не має власне своїх методів пізнання чи методологій. Вона запозичує методи і методології інші, вже отримані і розроблені системи знань, теорій, концепцій. І головною серед них є логіка і логічна методологія¹.

Означений вище науковий плюралізм із приводу ієрархічності методів, їх переліків жодним чином не применшує значення методології наукових досліджень, як і не принижує вплив того чи іншого методу дослідження. Адже, базуючись на загальноприйнятих, «популярних» серед науковців прийомах, буває неможливо методологічно розв'язати проблему, що стоїть перед правничою наукою, і дослідник змушений шукати інші засоби, щоб досягнути поставленої мети. Так, захоплення формально-догматичними методами часто можуть призводити до ситуацій, коли законодавчі положення науково «легітимізуються» через тлумачення тих же положень закону, і всі його недосконалість обґрунтовуються, виправдовуються науковцем через аналіз статей цього самого нормативно-правового акта. Таким чином, виникає певна циклічність, коли тлумачення недолугих норм права закладають наукове підґрунтя для ще більш неефективних законодавчих актів або до їх потенційно хибного застосування судами.

Так, на нашу думку, захоплення ідеями посилення кримінально-правової охорони окремих категорій осіб часто призводить до невиправданого збільшення обсягу положень, які покликані забезпечувати цю охорону. Наприклад, сумнівною є потреба виділення низки спеціальних норм, що передбачають відповідальність за посягання на життя, здоров'я чи власність спеціальних видів потерпілих. Очевидно, що така диференціація є шкідливою з огляду на такі причини: 1) названі діяння все одно знаходяться у межах дії Кримінального кодексу України (далі – КК України) зі співмірною

¹ Кучук А, 'Методологія правознавства: пропедевтичний аспект' (2016) 4 Науковий вісник Херсонського державного університету 22

суворістю; 2) часто нові норми містять лише простий склад злочину (наприклад, захоплення журналіста як заручника, усі спеціальні види посягання на життя), що у порівнянні із загальною нормою (яка містить прості і кваліфікуючі ознаки) звужує можливість більш точного потенційного реагування держави на злочин і переносить акцент на індивідуалізацію відповідальності, розширюючи таким чином судову дискрецію; 3) доповнення КК України такими статтями створює враження в середовищі неюрисстів, ніби раніше ці діяння не були кримінально караними, що спотворює розуміння кримінального закону в частині його правової визначеності (громадяни не завжди усвідомлюють те, що абстрактна норма охоплює собою множину конкретних посягань).

Легко простежити тенденцію в сучасних наукових дослідженнях, коли висновок про потребу доповнити КК України новою статтею диктується скоріше досягненням наукової новизни, ніж системним уявленням про необхідну диференціацію кримінальної відповідальності. В першу чергу, корінь цієї проблеми лежить у площині методології та підходів до праворозуміння таких авторів.

Тому слушно зауважує М. В. Костицький, що нормативістська методологія в теорії годиться хіба що для наукового коментування законодавчих чи підзаконних актів. Учений повинен користуватися натуралістичною, психологічною, феноменологічною, діалектичною, екзистенціалістською, структуралістською, герменевтичною (і лише потім – нормативістською) методологією або творити на їх базі власну методологію наукового юридичного пізнання¹.

Необхідно у цьому контексті зробити ще одне застереження. Методологію наукового пізнання варто розглядати у двох аспектах: онтологічному – як систему засобів відшукування та систематизації нових знань та гносеологічному – як вчення про цю систему².

Відповідно так звана піраміда методів, чи ієрархічна методологічна система, цілком органічно сприймається в гносеологічному аспекті. З погляду на онтологічний підхід вважаємо, що дослідник повинен мати належний рівень свободи без прив'язок до теоретичних, ідеальних моделей системи методів.

¹ Костицький М, 28

² Шевчук Р, 37; Рабінович П та інші, 36

Схожих підходів дотримується і М. В. Костицький, пишучи, що коли йдеться про методологію в юридичній науці, то необхідно відмовитися від ієрархій методологій, що визначається як філософська, загальнонаукова, конкретно-наукова. Методології слід «розташувати» по горизонталі, й використовувати їх може вчений за власним вибором. Це може бути юснатуралістична, позитивістська, діалектична, синергетична чи будь-яка інша методологія. Методологія як учення необхідна насамперед ученому для розвитку наукового світогляду, який не обов'язково має бути «правовірним» діалектиком, юснатуралістом, позитивістом, синергетиком та ін.¹

Вважаємо за доцільне здійснювати вивчення диференціації кримінальної відповідальності на антропологічних та діалектичних засадах. Антропологія привнесе у цю працю людиноорієнтованість наукового знання, дозволить поглянути на багатоманіття форм злочинної поведінки та їх відображення у законі крізь призму так званої «юридичної людини». Діалектика ж, як найбільш ретельно розроблена методологічна засада слугуватиме тим обмеженням, яке буде утримувати пізнання диференціації кримінальної відповідальності в рамках науковості, забезпечить його структурну цілісність та несуперечливість.

Сучасні тенденції у методології права свідчать про особливу актуальність антропологічного методу (концептуального підходу). На думку Д. А. Гудими, в основу сучасної методології юридичної науки має бути покладено філософсько-антропологічний дослідницький підхід – світоглядну аксіоматичну ідею про найвищу цінність біосоціального індивіда². Як зазначає цей самий автор, «завдяки саме цим підходам, детермінованим, орієнтованим на людину світоглядом, наука отримує орієнтир на “людську реальність у всій її повноті”...»³.

¹ Костицький М, 'Деякі питання методології юридичної науки' (2013) 1 Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ 10

² Гудима Д, 'Філософсько-антропологічний підхід – методологічний фундамент сучасної юридичної науки' (2003) 1 Проблеми філософії права 122

³ – *Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження: монографія* (Край, 2009) 42

Антропологічний, а точніше етно-антропологічний, дослідницький підхід зосереджений на виявленні того, яким чином, за допомогою яких якостей і здібностей людина створює таке нормативно-ціннісне середовище, яке одночасно і відповідає її природі, і суперечить цілій низці її параметрів, насамперед тим із них, що визначають деструктивно-кримінальні форми соціальної поведінки¹.

Саме дослідження диференціації кримінальної відповідальності на антропологічних засадах допоможе співставити ці деструктивні форми поведінки людини з правовою реальністю, створюваною людиною, і урізноманітнення цієї реальності з урахуванням природи людини. Людиномірний підхід дозволить відповісти на запитання щодо обґрунтованості тих чи інших критеріїв диференціації із точки зору людського буття в межах права.

На емпіричному етапі вивчення диференціації кримінальної відповідальності забезпечуватиметься методами збору одиничних емпіричних фактів. Такими методами у науці вважаються, зокрема, методи тлумачення права та конкретно-соціологічні методи.

Найбільш поширеними методами тлумачення права є граматичний, системний, історичний, логічний, цільовий (телеологічний), формально-юридичний та функціональний. Конкретно-соціологічними є спостереження, аналіз письмових джерел, анкетування тощо.

Будь-який із названих методів тлумачення права може бути використаний під час дослідження диференціації кримінальної відповідальності. Так, граматичний метод дозволяє семантично оцінити текст кримінально-правової норми, встановивши її істинний зміст, виходячи із правил української мови. Системний метод стає у нагоді під час оцінки сукупності подібних норм, що є основою для виявлення закономірностей. Історичний метод нерідко допомагає витлумачити положення закону з точки зору історичних передумов для його прийняття. Наприклад, ст. 270¹ КК України, що передбачає відповідальність за знищення чи пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, містить доволі суворі санкції у порівнянні із загальними нормами, що передбачають відповідальність за знищення чи пошкодження майна з огляду на поширеність відпо-

¹ Рабінович П та інші, 78

відних діянь у період прийняття цього положення. Логічний метод зумовлює внутрішню несуперечність нормативних положень. Цільовий метод підказує, чому відповідальність було диференційовано саме таким чином, яку мету ставив перед собою законодавець. Формально-юридичний метод є інтелектуальною засадою вивчення застосування права, в контексті розуміння диференціації кримінальної відповідальності він є одним із ключових, будучи тісно пов'язаним із поняттям догм і правил юридичної техніки, які, у свою чергу, є основою основ конструювання кваліфікованих і привілейованих норм як проявів диференціації. Функціональний метод тісно поєднаний із розумінням оціночних понять. У розрізі диференціації кримінальної відповідальності його важко переоцінити, адже побудова кваліфікуючих ознак без оціночних понять на сучасному етапі правотворчості є практично немислимою.

Із конкретно-соціологічних методів дослідження метод аналізу письмових джерел, зокрема, нормативних актів та судових рішень, є неоціненним каналом інформації.

Таким чином, емпірична стадія передбачає роботу з одиничними фактами, кожен з яких тією чи іншою мірою може характеризувати собою диференціацію кримінальної відповідальності. Проте лише на подальшій теоретичній стадії виникає можливість ці факти систематизувати, в першу чергу, за допомогою індукції. Індуктивні методи традиційно поділяють на якісні та кількісні. До якісних належать порівняння, класифікація та контент-аналіз. До кількісних (статистичних), належать, зокрема, групування (наприклад, можна згрупувати злочини за типовими кваліфікуючими ознаками).

Досліджуючи диференціацію кримінальної відповідальності, вбачаємо за доцільне використовувати абстракції ізолювання, коли в явищі виокремлюють лише одну ознаку, абстрагуючись від інших. Цей метод може стати ключовим для формулювання самого поняття диференціації кримінальної відповідальності, абстрагуючись від будь-яких інших ознак, окрім форм кримінальної відповідальності. Ще одним видом абстракції є ототожнення, коли досліджують кілька явищ, яким притаманні одні й ті самі ознаки. Так, при всьому

різноманітні кваліфікуючих ознак усі вони посилюють відповідальність поряд з ознаками основного складу злочину.

Системно-структурне пізнання диференціації кримінальної відповідальності базується на усвідомленні останньої саме як закономірної структури різних заходів кримінально-правового впливу, що є формами кримінальної відповідальності. Кожен елемент цієї системи повинен володіти усіма її ключовими (системоутворюючими) ознаками, кожен її елемент має своє місце в ній; система диференціації в цілому теж володіє узагальненими типовими ознаками форм кримінальної відповідальності.

Сходження від абстрактного до конкретного є вінцем теоретичного дослідження явища. Як справедливо зазначає В. М. Сиріх, недопустимо ототожнювати цей метод із діалектикою загалом. Діалектичний метод містить загальні принципи, закономірності пізнання взагалі, безвідносно до його конкретних форм, а метод сходження від абстрактного до конкретного застосовується лише на певній стадії теоретичного пізнання – в процесі формування системи понять, категорій, що розкривають діалектику конкретного, і щодо неї він містить правила, принципи пізнання¹.

Дійсно, утворивши наукову абстракцію, ми повинні знайти вихідну точку, яка буде базою для утворення більш вузьких категорій і понять. Такою вихідною точкою у нашому дослідженні може бути явище диференціації кримінальної відповідальності чи навіть кримінально-правового впливу як гранично широке на певному етапі теоретичного дослідження. Відштовхуючись від цього поняття, ми отримаємо можливість сформулювати, наприклад, критерії, прийоми, методи, засади диференціації тощо з урахуванням тих ознак, яких набула гранично широка абстракція у результаті попередніх досліджень.

Утім, у цьому контексті є можливою також оцінка диференціації кримінальної відповідальності і з точки зору її приналежності навіть до принципів кримінального права, адже нерідко її називають одним із принципів кримінального права, або принципом кримінально-правової політики. Таким чином, граничною абстракцією, з якою ми матимемо справу, будуть виступати принципи кримінального права загалом, або ж принципи кримінально-правової політики.

¹ Сырых В, 478

Висновки. За результатами цього дослідження можна зробити такі висновки. По-перше, набір тих чи інших методів значною мірою зумовлюється предметом наукового дослідження. В частині вивчення диференціації кримінальної відповідальності на емпіричному рівні ними є методи тлумачення права, а на теоретичному рівні це сходження від конкретного до абстрактного, системно-структурне пізнання та сходження від абстрактного до конкретного. По-друге, в основі дослідження диференціації кримінальної відповідальності повинні лежати не лише діалектичні методи, а й антропологічні, які зумовлюють людиноорієнтованість наукового знання. Це, в свою чергу, дозволить формувати пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства з максимальним урахуванням прав та інтересів людини.

REFERENCES

Бібліографія

Книги з автором

1. Гудима Д, *Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження: монографія* (Край, 2009)
2. Маликов М, *Концепція державної влади та самоуправління в сучасній Росії* (Гилем, 2012. (Изд 3-е испр і доп))
3. Сырых В, *Логические основания общей теории права* (Юридический Дом «Юстицинформ», 2001) т 1

Книги за редакцією

4. Рабінович П та інші, *Філософія права: проблеми і підходи: навчальний посібник для студентів спеціальності «Правознавство»* (Львівський національний університет імені Івана Франка, юридичний факультет, Лабораторія дослідження теоретичних проблем прав людини 2005)

Статті з журналів

5. Гудима Д, 'Філософсько-антропологічний підхід – методологічний фундамент сучасної юридичної науки' (2003) 1 Проблеми філософії права 122
6. Кельман М, 'Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку' (2015) 4 Психологія і суспільство 33
7. Костицький М, 'Деякі питання методології юридичної науки' (2013) 1 Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ 3

8. – 'Нормативізм як методологія юриспруденції' (2016) 1 Філософські та методологічні проблеми права 18
9. Кучук А, 'Методологія правознавства: пропедевтичний аспект' (2016) 4 Науковий вісник Херсонського державного університету 21
10. Шевчук Р, 'Діалектичний метод у правознавстві, окремі аспекти' (2012) 2 Філософські та методологічні проблеми права 25
11. – 'Методологія наукового пізнання: від явища до сутності' (2016) 1 Філософські та методологічні проблеми права 31

Bibliography

Authored books

1. Hudyma D, Prava liudyny: antropolooho-metodolohichni zasady doslidzhennia: monohrafiia [Human rights: anthropological and methodological foundations of the research: monograph] (Krai, 2009) (in Ukrainian)
2. Malikov M, Konceptsiia gosudarstvennoj vlasti i samoupravleniia v sovremennoj Rossii [The concept of state power and self-government in modern Russia] (Gilem, 2012. (Izd 3-e ispr i dop)) (in Ukrainian)
3. Syryh V, Logicheskie osnovaniia obshhej teorii prava [The logical basis of the general theory of law] (Juridicheskij Dom «Justicinform», 2001) t 1(in Russian)

Edited books

4. Rabinovych P ta inshi, Filosofiia prava: problemy i pidkhody: navchalnyi posibnyk dlia studentiv spetsialnosti «Pravoznavstvo» [Philosophy of Law: Problems and Approaches: A Study Guide for Law Students] (Lvivskiyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, yurydychnyi fakultet, Laboratoriia doslidzhennia teoretychnykh problem prav liudyny 2005) (in Ukrainian)

Journal articles

5. Hudyma D, 'Filosofsko-antropolohichni pidkhid – metodolohichni fundament suchasnoi yurydychnoi nauky' [Philosophical and Anthropological Approach – Methodological Foundations of Modern Legal Science] (2003) 1 Problemy filosofii prava 122natsionalnyi universy-tet imeni Ivana Franka, yurydychnyi fakultet, Laboratoriia doslidzhennia teoretychnykh problem prav liudyny 2005) 122(in Ukrainian)
6. Kelman M, 'Metodolohiia suchasnoho pravoznavstva: stanovlennia ta osnovni napriami rozvytku' [Methodology of modern law: formation and main directions of development] (2015) 4 Psykholohiia i suspilstvo 33(in Ukrainian)
7. Kostytskyi M, 'Deiaki pytannia metodolohii yurydychnoi nauky' [Some questions about the methodology of legal science] (2013) 1 Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav 3(in Ukrainian)

8. – 'Normativizm yak metodolohiia yurysprudentsii' [Normativism as a methodology of jurisprudence] (2016) 1 *Filosofski ta metodolohichni problemy prava* 18 (in Ukrainian)

9. Kuchuk A, 'Metodolohiia pravoznavstva: propedeutychnyi aspekt' [Methodology of jurisprudence: the propaedeutic aspect] (2016) 4 *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu* 21 (in Ukrainian)

10. Shevchuk R, 'Dialektychnyi metod u pravoznavstvi, okremi aspekty' [Dialectical method in jurisprudence, some aspects'] (2012) 2 *Filosofski ta metodolohichni problemy prava* 25 (in Ukrainian)

11. – 'Metodolohiia naukovoho piznannia: vid yavyshcha do sutnosti' ['The methodology of scientific knowledge: from phenomenon to nature'] (2016) 1 *Filosofski ta metodolohichni problemy prava* 31 (in Ukrainian)

Антонюк Н. О. Методологічні засади дослідження диференціації кримінальної відповідальності

Сучасні наукові дослідження кримінально-правових явищ значною мірою залежать від правильно обраних методів наукового вивчення. У філософсько-правовій літературі дискутується питання необхідності у чітко визначеній структурі методів, якої повинен дотримуватися дослідник. У зв'язку з цим існує потреба визначити ступінь свободи науковця в контексті формування власної методологічної структури, а також обрати ті методи наукового дослідження, які дозволять найбільш повно і точно встановити зміст та обсяг такого кримінально-правового явища, як диференціація кримінальної відповідальності. У статті розглядаються методи наукового дослідження диференціації кримінальної відповідальності. Звертається увага на невиправданість конструювання методологічної ієрархічної системи в онтологічному розумінні.

За результатами дослідження зроблено висновки про те, що, по-перше, набір тих чи інших методів значною мірою обумовлюється предметом наукового дослідження. В частині вивчення диференціації кримінальної відповідальності на емпіричному рівні ними є методи тлумачення права. А на теоретичному рівні це сходження від конкретного до абстрактного, системно-структурне пізнання та сходження від абстрактного до конкретного. По-друге, в основі дослідження диференціації кримінальної відповідальності повинні лежати не лише діалектичні методи, а й антропологічні, які обумовлюють людиноорієнтованість наукового знання.

Ключові слова: *метод, диференціація кримінальної відповідальності, антропологія, діалектика.*

Антонюк Н. О. Методологические основы исследования дифференциации уголовной ответственности

Современные научные исследования уголовно-правовых явлений в полной мере зависят от правильно избранных методов научного изучения. В философско-правовой литературе дискутируется вопрос о необходимости в четко определенной структуре методов, которой должен следовать ученый. В связи с этим, су-

существует необходимость определить степень свободы ученого в контексте формирования собственной методологической структуры, а также избрать те методы научного исследования, которые позволят в наибольшей мере полно и точно установить содержание и объем такого уголовно-правового явления, как дифференциация уголовной ответственности. В статье рассматриваются методы научного исследования дифференциации уголовной ответственности. Обращается внимание на неоправданность конструирования методологической иерархической системы в онтологическом понимании.

По результатам исследования сделаны выводы о том, что, во-первых, набор тех или иных методов в значительной мере обусловлен предметом научного исследования. В части изучения дифференциации уголовной ответственности на эмпирическом уровне этими методами являются методы толкования права. На теоретическом уровне это схождение от конкретного к абстрактному, системно структурное познание и схождение от абстрактного к конкретному. Во-вторых, в основе исследования дифференциации уголовной ответственности должны лежать не только диалектические методы, но и антропологические, которые обуславливают человекоориентированность научного знания.

Ключевые слова: метод, дифференциация уголовной ответственности, антропология, диалектика.

Antoniuk N. O. Methodological bases of research of differentiation of criminal responsibility

Modern scientific researches of criminal-legal phenomena mainly depend on correct selection of methods of scientific studies. The question of whether scholar is obliged to use only defined structure of methods is discussed in philosophical legal literature. That is why necessity to decide what state of liberty in forming its own methodological structure has the researcher, as well as to establish methods of scientific research necessary to reveal with maximum accuracy essence and volume of such criminal-legal phenomenon as differentiation of criminal responsibility.

Methods of scientific research of differentiation of criminal responsibility are considered in the article. Attention is paid into thesis that construction of hierarchical methodological system in ontological essence is not justified. Substance of theoretical and practical methods is revealed. Their potential application is described. Importance of dialectical and anthropological methods of scientific research is stated. Relationship between abstract and specific norms of criminal law, their pros and cons are analyzed.

As the result of scientific research the next conclusions are made. First of all set of certain methods are mainly defined by the subject of the research. Taking into consideration differentiation of criminal responsibility, the methods of study on the empirical level are methods of legal interpretation. On the theoretical level they are: transition from specific to abstract, systematical and structural research and transition from abstract to specific. Also, not only dialectical but anthropological methods defining accent on human preciousness shall be set into basis of differentiation of criminal responsibility researches.

Key words: method, differentiation of criminal responsibility, anthropology, dialectics.